

Türkiye'de Sendikacılık Hareketinin Genel Görünümü

YILDIRIM KOÇ

Türk-İş'in 14. Genel Kurulu'ndan ve DİSK'e ilişkin (henüz kesinleşmemiş) kapatma kararından sonra, Türkiye sendikacılık hareketinin durumu ve geleceği daha bir ilgiyle tartışılmaya başlandı. 1890'lı yıllardan günümüze 100 yıla yaklaşan bir sendikal örgütlenme geçmişi olan Türkiye işçi sınıfı, bugünkü sendikal örgütlülüğüyle bile, toplumsal ve politik gelişmelere büyük etkiler yapabilecek bir düzeye geldi.

Bugün Türkiye sendikacılık hareketinin genel görünümü nedir? Ne tür gelişmeler gündemdedir?

Türkiye'de bir iş sahibi ücretlilerin sayısı 7 milyona yakındır. İş bulamayan, işgücünü satma olanağı elde edemeyen işsiz ücretliler de düşünüldüğünde, Türkiye'de ücretlilerin sayısı 8 milyonu aşar. Diğer bir deyişle, faal işgücünün yaklaşık yüzde 40'ı ücretlidir. Kentlerde yaşayanlar arasında ücretlilerin oranı ise yüzde 70'e yaklaşmaktadır.¹

Bu ücretlilerin 5 milyonu aşkın bir bölümünün yasalara göre sendikalaşma hakkı vardır. Ancak, bugün sendikalarda örgütlü işçi sayısı 2 milyonun altındadır.

2 milyona yakın sendika üyesinin yaklaşık 1.5 milyonu Türk-İş'e bağlı sendikalarda örgütlüdür. Hak-İş'e bağlı sendikalarda örgütlü işçi sayısı 150 bin dolayındadır. MİSK'e bağlı sendikaların üyesi olarak açıklanan sayının çok büyük bir bölümünün gerçek dışı olduğu bilinmektedir. Ayrıca, en önemlileri Otomobil-İş, Çelik-İş ve Laspektim-İş olan bağımsız sendikalar bulunmaktadır.

A. TÜRK-İŞ

Türk-İş, 1946 yılında sınıf esasına dayalı cemiyet kurma yasağının kaldırılmasından sonra oluşan sendikalar ile sendika birlik ve federasyonları tarafından 1952 yılında, çok değişik etmenlerin karmaşık bir ürünü olarak doğdu.² Ancak daha sonraki yıllarda Türk-İş yönetimine ve bağlı sendikaların çoğuna damgasını vuran ana özellikler, devlete, hükümetlere, işverenlere ve ABD hakim sınıflarına bağımlılık ve işçi sınıfını apolitikleştirmeyi ve pasifleştirmeyi amaçlamaktı. Sınıf uzlaşmacılığı, anti-komünizmi demokrasi mücadelesi diye pazarlama, ücretle sınırlı bir sendikacılık, vb. özellik-

ler, bağımlılığın ve işçi sınıfının örgütlü gücünden kopuşun yansımalarıydı. Diğer bir deyişle, Türk-İş'i değiştirmek,

— Devletten, hükümetlerden, işverenlerden ve ABD hakim sınıflarından bağımsız bir sendikacılığın yerleştirilmesini,

— Mücadelede işçi sınıfının örgütlü kitle gücüne dayanılmasını gerektiriyordu.

Türk-İş'in 14. Genel Kurulu 22-28 Aralık 1986 günleri Ankara'da toplandı. Bu, 24 Ocak ve 12 Eylül'ün ekonomik, toplumsal ve siyasal sonuçlarının iyice ortaya çıktığı ve bir parça özgürleşmiş bir ortamda yapılan ilk genel kuruldu. İşçi sınıfı henüz 12 Eylül'ün apolitikleştirici ve pasifleştirici etkisinden yeterince kurtulamamıştı, ama dipten yukarılara doğru bir dalganın ilk belirtileri de hissediliyordu. Genel kurul, bu hızlı değişim sürecinde, hâlâ bir ölçüde süren baskılar ve hareketlenme eğilimleri ortamında toplandı.

Genel kurula ilişkin bazı gözlemler şöyle özetlenebilir:

— **İlkeli Bir Muhalefet:** Türk-İş Genel Kurulları'nda daha önceleri de muhalefetler çıkmıştı. Ancak bu genel kurulda demokrat sendikacılar kendi aralarında ilkeler oluşturular ve ortak bir açıklamayla bunu kamuoyuna duyurdular. Bu belge, her nedense, günlük basında yer almadı (Metnin tamamı için bkz. *Zemin*, Ocak 1987, No.4, s.20-21). Halbuki demokrat sendikaların Türk-İş'e yönelttikleri eleştirileri ve üzerinde anlaşılan ilkeleri açıklıyordu. Demokrat muhalefet örgütlenmesini biraz geç tamamladı. Bu ilkeler, sendikaların şube kongreleri yapılırken saptanmış ve daha bu düzeyde tartışılmış ve savunulmuş olsaydı, sendika şube ve genel merkez genel kurullarında farklı sonuçlar elde edilebilirdi. Ancak bugün böyle bir platformun yaratılabilmiş olması, gelecek için umut vericidir. Bu ortak program, önümüzdeki dönemde demokrat sendikacılar tarafından değerlendirilmeli, geliştirilmeli ve savunulmalıdır.

— **AAFLI Teşhir Edildi:** Türk-İş'in 14. Genel Kurulu'nun önemli özelliklerinden biri de, Türk-İş'in ABD hakim sınıflarına ve devletine bağımlılığının aracı ve simgesi olan AAFLI'nın teşhir edilmesidir. Asya Amerika Hür Çalışma Enstitüsü (AAFLI) yaklaşık 15 yıldır Türk-İş'in bütün eğitim çalışmalarını yönlendiriyor ve Türkiye sendikacılık hareketi hakkında istihbarat topluyor. Türk-İş üst yönetimi ve bazı sendikaların yöneticileri de bu kuruluşla işbirliği yapıyorlar. 1986 yılı yaz aylarından itibaren bazı yayın organlarında ve sendikalarda AAFLI'ya karşı kararlı bir mücadele

başladı. Demokrat sendikacıların ortak açıklamasında da bu konu şöyle ele alındı: "Biz, Türk-İş'in eğitim politikasını... mücadelemize hizmet edecek biçime sokacağız. Asya Amerika Hür Çalışma Enstitüsü AAFLI'nın Türk-İş'le ilişkilerini keseceğiz." Genel kurulda çeşitli sendikalar adına yapılan konuşmalarda ve eğitim komisyonu raporunun görüşülmesi sırasında, AAFLI'nın ABD hakim sınıflarının ve devletin aracı bir kuruluş olduğu tekrar tekrar vurgulandı. Türk-İş'in 14. Genel Kurulu, yalnızca bu özelliğiyle kalsa bile, Türkiye sendikacılık hareketinde önemli bir yere hak kazandı. Türk-İş üst yönetiminin ABD'yle ilişkileri AAFLI ile sınırlı değildir. Sadık Şide, genel kurulda yaptığı konuşmada, bazı yöneticilerin başka bazı vakıflar aracılığıyla dolar aldıklarını ileri sürdü.

— **Demokrasiye Sahip Çıkma:** 1980 öncesinde Türk-İş yönetiminin demokrasi mücadelesi anlayışı, Amerikan sendikacılığının anti-komünizmle özdeş anlayıştı. Her askeri müdahaleyi içten bir biçimde derhal destekleyen Türk-İş'in demokrasiyi koruma konusundaki açıklamaları inandırıcı olmaktan uzaktı. Ancak 14. Genel Kurul'da yapılan konuşmalarda ilk kez bu konuda açık bir tavır kondu. Sağlık-İş Sendikası Genel Başkanı ve DYP üyesi Mustafa Başoğlu şöyle diyor: "İlk hedef Özal'ın iktidardan götürülmesidir. Onun için genel grev yapacağız, hapse gireceğiz ve Özal hükümetine son vereceğiz. Birileri yine demokratik olmayan yoldan çözüm arayıp, 'Ben bildiğimi yaparım' derse, o zaman da hiç korkmadan Mehmetçiklerin kurşunlarına göğsümüzü açacağız."³ Türkiye Gazeteciler Sendikası adına konuşan Nail Güreli ise şunları söylüyordu: "Bundan böyle, demokrasiye ara veren, çoğulcu parlamenter rejimin işleyişini durduran ya da engelleyen her türlü darbeye, ihtilale, müdahaleye Türk-İş'in karşı olduğu açıklanmalıdır. Böyle bir müdahale karşısında, Türk-İş'in ve işçilerin genel greve gideceği, sürekli bir karar olarak şimdiden ilan edilmelidir."⁴ Sadık Şide, Mustafa Başoğlu'nun konuşmasına karşı çıkıp, geçmiş dönemlerdeki tavırlarıyla tutarlı bir tepki gösterdiyse de, bu konunun Türk-İş Genel Kurulu'nda bu biçimde ele alınması önemli bir gelişmedir. Demokrat muhalefetin ortak açıklamasında da bu konuda şunlar belirtilmektedir: "İşçi sınıfının ve tüm emekçi halkımızın temel hak ve özgürlüklerinin olmadığı bir demokrasi düşünülemez. Türk-İş tüm demokrasi güçlerinin ön saflarında tüm gücüyle yer alacaktır. Demokrasimize yönelecek her türlü müdahalelerde Türk-İş olarak örgütlü bir şekilde karşı koyacağız."

— **Demokrat Muhalefetin Başarısı:** Demokrat sendikacılar ilkeli bir çıkış yaptılar ve bu çıkışlarını genel kurulun sonuna kadar sürdürdüler. Geçmiş genel kurullardaki gibi, kısa dönemli çıkarlar nedeniyle bölünme olmadı. Bu ilkeli çıkış, genel kurulun üçte birinin onayını aldı. Bu, Türk-İş genel kurullarında ilkeli muhalif bir ekibin bir bütün olarak elde ettiği en önemli başarıdır.

14. Genel Kurul'da demokrat sendikacıların oluşturdukları ilkeli birlik güçlenerek sürüyor. Şevket Yılmaz ve ekibi ise, genel kurulun üçte birinin biraz üstünde oranda bir oy ile Türk-İş'i yönetmeye çalışacak. Demokrat sendikalar Türk-İş'in Genel Kurul sonuç bildirgesinde ele alınan konuların hayata geçirilmesi için sürekli tetikte olacaklar. Bu sendikaların Türk-İş'ten ayrılmaları ve yeni bir konfederasyonun kurulmasına katılmaları sözkonusu değildir. Bu tavır, demokrat muhalefetin Çalışma Programı'nda açıkça belirtilmiştir: "Hangi siyasi görüş ve düşünüşte olursa olsun, bütün işçilerin Türk-İş çatısı altında toplanıp sendikal birliğimizi sağlamak temel ilkimiz olacaktır." Türk-İş içinde ilkeli ortak mücadele yeni sağlanmıştır. Bu durum, 1971 yılında ortaya çıkan "sosyal demokrat muhalefet"ten temelden farklıdır. Türk-İş yönetimini, hem işverenlerle ve hükümetle ilişkilerinde, hem de tabanla ve tabanın sınıf çıkarla-

rının temsilcisi olan ilkeli demokrat muhalefetle ilişkilerinde, çok zor günler beklemektedir.

B. HAK-İŞ

Bugün ülkemizde üye sayısı açısından ikinci büyük konfederasyon Hak İş'tir. Hak-İş 22 Ekim 1976 günü Öz-Yapı Sen, Öz-Süt Kur, Öz-Yol İş, Öz-Dokuma İş, Öz-Gıda İş ve Öz-Metal İş tarafından kuruldu.

3 Kasım 1976 günü yapılan basın toplantısında yayınlanan kuruluş beyannamesinde şöyle deniliyordu:

"Bugüne kadar cüceler sirkinde herkül postuna bürünmüş federasyon ve konfederasyonlar madde planında dev görünümü arzederken bugün mânâ planında çökmüşlerdir.

"Bu teşekküller milletimizin tarihine, milli ve manevi değerlerine, adet ve geleneklerine sahip çıkmadıkları gibi bu değerlerimizi her fırsatta yıkmaya çalışmaktadırlar.

"Bu federasyon ve konfederasyonlar hiçbir zaman işçiyi temsil edememiştir. Zira Türk işçisi maneviyatçıdır. Milli değerlere saygılıdır. Ahlâk prensiplerinde ise milletimizin bin yıllık tarihi geleneğine, örfüne ve adetine bağlıdır."

Aynı açıklamada sendikaların işçilerle işverenlerin ilişkileri konusundaki tavrı ise şöyle açıklanıyordu:

"Hak-İş işçi ve işverenin hakkını hak terazisinde tartacak, korkmadan, yılmadan haklı olana hakkını teslim edecektir."⁶

Türkiye'de İslam düzeni kurmak isteyenler sendikacılığa ve grev hakkına temelden karşıdır.

Diğer bir deyişle, Hak-İş işçilerle işverenler arasındaki anlaşmazlıklarda bir "hakem" rolü oynayacaktı. Bu durum, *İslami Düşünce* dergisinde şöyle ifade edilmektedir:

"En ilginç nokta, Hak-İş'in sınıf sendikacılığına iltifat etmemiş olmasıdır. O, işçi-işveren tezaadını değil, işçi-işveren kardeşliğini vurgulamaktadır. İş hayatında mücadeleyi değil, barışı hedef almaktadır. Önerdiği işçi ve işveren tipleri, 'alinterine hürmetkâr işveren' ve 'ibadet aşkıyla çalışan işçi' şeklindedir. Hattâ daha ileri giderek, Hak-İş'in işçi-işveren ilişkilerinde, peşinen taraf tutmadığını, tavrını tarafların herhangi bir olay içindeki 'hakkılık' durumlarına göre belirleme prensibini benimsemiş olduğunu bile söyleyebiliriz... Hak-İş, taraflardan biri olmaktan çok, taraflar arasında hakem mevkiini almak istemektedir, adeta."⁷

Bu nokta Hak-İş'in ana özelliklerinden biridir. "Hak-İş, Türkiye'deki İslamcı akımın işçi hareketi içindeki yansımasıdır, denilebilir."⁸ İslamcı düşünce ise sınıf farklarını kabu etmekte ve kurulması istenilen İslamcı düzende sendikalara, toplu pazarlığa ve grev hakkına yer tanımamaktadır. Bu konu aşağıda ele alınacaktır. Hak-İş'in sendikacılık anlayışı-

nın temel direklerinden biri, işçilerle işverenler arasında çıkar birliğidir.

Hak-İş, Çalışma Bakanlığı'na yazdığı 29.4.1977 tarih ve 33 sayılı yazısında, bağlı sendikaların toplam üye sayısının 343.763 olduğunu ileri sürüyordu. 27.6.1979 tarih ve 84 sayılı yazısında ise, Hak-İş bünyesinde 135.412 işçinin örgütlü olduğu belirtiliyordu.

Hak-İş, Milliyetçi Cephe hükümetleri döneminde ve 1980 yılında MSP oylarıyla ayakta duran AP azınlık hükümeti döneminde kamu kesiminde yukarıdan aşağıya ve devlet desteğiyle örgütlendi. Diğer bir deyişle, bu tarihlerde Hak-İş'e bağlı sendikaların devletten aldıkları destek, Türk-İnkinden çok daha fazlaydı.

Hak-İş AP azınlık hükümeti döneminde yukarıdan aşağı, devlet desteğiyle örgütlendi.

Hak-İş Bakanlar Kurulu 1978 yılı Mart ayında şu açıklamayı yapıyordu:

"Hak-İş hepsi de Yahudi güdümlü harici mihraklara, tâbi kızıl, pembe ve sarı sendikacılığın hainane oyunlarına mutlaka son verecektir. Mavi güdümlü sendikacılık yıkılacak, Milli Sendikacılık hakim kılınacaktır.

*"Hak-İş'in mücadelesi HAK NİZAM için verilen mücadeleden ayrılamaz. Yahudi güdümlü müessese kapitalist nizam hakimiyetini devam ettirdikçe, ne umumi olarak bütün halkın, ne de hususi olarak işçi kitlesinin meseleleri halledilemez. Hak-İş, sendikal mücadelenin işçi ücretlerinin artırılması için işveren üzerinde sadece bir tazyik unsuru olarak kullanılması gibi basit bir sendikacılık telakkisini reddetmektedir. Sendikacılık, hak nizamın tesisi için bir silahtır. Hak-İş'in benimsediği sendikacılık telakkisi, hak nizamın tesisi uğrunda MİLLİ ve İNKILAPCI SENDİKACILIK'tır."*⁹

Hak-İş'in 12 Eylül'e ve DİSK'e karşı takındığı tavrı da ilginçtir. Hak-İş'in 19-20 Aralık 1981 günleri toplanan üçüncü genel kuruluna sunulan Çalışma Raporu'nda şunlar yazılmaktadır:

*"Harekâtın ilk gününde yayımlanan Milli Güvenlik Konseyi'nin 7 No.lu bildiriyle anarşiyi körükleyen, işçileri karanlık emelleri uğruna ve kendi menfaatleri doğrultusunda yönlendiren sendika ve konfederasyonlar faaliyetten men edildiler."*¹⁰

Milli Güvenlik Konseyi, 15 Eylül 1980 tarihli 8 No.lu bildirisiyle de Hak-İş'in mal varlığını kontrol altına aldı. Hak-İş ve üye sendikaların yöneticileri gözaltına alındılar ve daha sonra serbest bırakıldılar. Milli Güvenlik Konseyi'nin 19 Şubat 1981 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 45 No.lu kararıyla da Hak-İş'in faaliyetleri ve malvarlığı serbest bırakıldı.¹¹

Hak-İş'in 19-20 Aralık 1981 günleri yapılan üçüncü genel kurulunda açık konuşmasında şunlar söyleniyordu:

"12 Eylül 1980'den sonra anarşik hadiselerle ilgili durum eskisinden farklıdır... Bu durumdan, anarşi ve terörle başarılı mücadeleden memnun olmayan, anarşi ve terörü karşı girişilen bu mücadeleyi yürekte alkışlamayan tek kişi ve kuruluş düşünmek bile zordur... Sağlanmış bulunan bu güvenli

*ve huzurlu ortam inzibatıdır. Askeri yönetim imkânlarıyla devlet otoritesinin tam anlamıyla sağlanmış olmasındandır. Mazallah hatırlanması bile tüyler ürperten eski günlerin tekrar, normal yönetime geçilince geri gelmemesi için hem inzibatî tedbirler alınmalı ve hem de ruhları eğitici plan ve programlar geliştirilmelidir... 12 Eylül yönetiminin gerek ülkeye ve gerekse uluslararası münasebetlerdeki keskin ve kararlı tavrını gönülden destekliyoruz."*¹²

*"Devrimcilik dediler, halkçılık edebiyatı yaptılar, sendika ağaları ve patronluğunun devrilmesi gerektiğini söylediler. Bağırmadık sokak, dolaşmadık cadde, yazılmadık duvar bırakmadılar, ama kendileri, işçinin önünden bile geçemediği en lüks otellerde ve gayri meşru bir yaşantı içinde paçayı ele verdiler."*¹³

Hak-İş'in 19-20 Aralık 1981 günleri toplanan üçüncü genel kuruluna sunulan Çalışma Raporu'nda DİSK konusunda da şu görüşler yer alıyordu:

*"Güya DİSK'i kuranlar işçi hakkını en iyi kendileri savunacaklardı. Fakat işçi açısından değişen bir şey olmamıştır. Çünkü kapitalist sistemin savunucusu Türk-İş'in yerine komünist sistemin savunuculuğunu yapan DİSK kurulmuştur... DİSK'in temel ilkesi sınıf sendikacılığıdır. Tarihin bir sınıf kavgasından ibaret olduğunu iddia ederek, Türkiye'yi bir sınıf kavgası ortamına sürüklemişlerdir... DİSK'in asıl gayesi Türkiye'yi Komünist Rusya'nın bir uydusu haline getirmektir. Bunun için kuruluşundan beri bu gayeye hizmet etmiş olup işçi haklarını savunmaktan ziyade, dışardan aldığı talimatların yerine getirilmesine yönelik bir çalışma içerisine girmiştir."*¹⁴

Hak-İş demokrasi mücadelesinde yer alacaksa, DİSK konusundaki tavrını gözden geçirmelidir.

DİSK ve bağlı sendikaların yöneticilerinin tutuklu bulunduğu ve yargılandıkları günlerde Hak-İş'in takındığı bu tavrı bugün hatırlanmalı ve değerlendirilmelidir. İşin ilginç yanı, bu metnin Hak-İş'in 24-25 Aralık 1983 günleri toplanan 4. Genel Kurulu'na sunulan Çalışma Raporu'nda ve 20-21 Aralık 1986 günleri toplanan 5. Genel Kurulu'na sunulan Çalışma Raporu'nda tekrar tekrar aynen yayınlanmasındadır.¹⁵

Hak-İş, Türkiye'de demokrasi mücadelesinde yer alacaksa, bu konulardaki tavrını gözden geçirmek zorundadır.

Hak-İş, Türk-İş'i eleştirirken, Türk-İş yönetimlerinin ABD ile ilişkilerini de ele almıştır. Bu arada Asya Amerika Hür Çalışma Enstitüsü (AAFLI) de teşhir edilmiştir. Ancak bu karşı çıkış ABD hakim sınıflarını değil, Amerikalıları hedef almıştır.

Hak-İş ve bağlı sendikaların yöneticileri, kişisel dürüstlüklerine, çalışkanlıklarına ve sendikacılık hareketinde açık grevi gibi mücadele yöntemlerini gündeme getirmelerine karşın, demokrasi mücadelesinde başarılı bir sınav vermemişlerdir. 1982 Anayasası'na karşı takındıkları açık tavrı ve SSK ile Yüksek Hakem Kurulu'nda Türk-İş'e alternatif olarak kullanılmak istenmelerine karşı çıkmaları ise olumlu noktaldır.

Hak-İş üye sayısını 1980 sonrasında artırmıştır. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre, 1984 Ocak-1986 Temmuz döneminde Hak-İş'e bağlı sendikaların toplam üye sayısı şöyledir."¹⁶

Tarih	Üye Sayısı
Ocak 1984	107 845
Temmuz 1984	111 613
Ocak 1985	124 375
Temmuz 1985	138 349
Ocak 1986	154 595
Temmuz 1986	145 737

Üye sayısındaki bu artışın önemli bir bölümü, geçmişte DİSK'e bağlı sendikalarda örgütlü işçilerin Hak-İş sendikalarına geçmeleriyle sağlanmıştır. Hak-İş üye sayısı bakımın-

Yeni Türk-İş yönetimini hem hükümetle hem de kendi muhalafetiyle ilişkisinde çok zor günler beklemektedir.

dan en büyük sendikaları Öz Demir-İş (43.971 üye), Öz İplik-İş (34.464 üye) ve Öz Gıda-İş'tir (31.131 üye). Bu işkollarında Türk-İş üyesi sendikalar, sırasıyla, Türk-Metal, Tekstif ve Tekgıda-İş'tir. Hak-İş'in bu sendikalarının üye sayısındaki artışın önemli bir nedeni, Türk-İş'in bu işkollarındaki sendikalarının niteliğidir.

Hak-İş'in sendikacılık anlayışı işverenlerle işbirliğine dayanmaktadır. Hak-İş, 1980-1986 döneminde yaşanan sıkıntılar ışığında, ya bu anlayışını değiştirecektir, ya da 1980 sonrasındaki üye artışı çeşitli biçimlerde tersine dönecektir. Olası

gelişim, Hak-İş üyesi sendikalarda Hak-İş'in sendikacılık anlayışına karşı muhalafetlerin gelişmesidir. Laspetkim-İş'in önce Hak-İş'e katılması, sonra da Hak-İş'ten ayrılması, bu anlayış sürdürdüğü sürece, farklı biçimlerde tekrarlanabilir.

Hak-İş bir "İslam sendikacılığı" üretemedi. Çünkü İslamcı düşünce özünde sendikacılığa, toplu pazarlığa ve grev hakkına karşıdır. Hak-İş'in çıkmazı bu noktadadır. Bu nedenle de, 1980 sonrasının özel koşullarında artan üye sayısını elde tutma ve artırma olasılığı düşüktür. Devletten destek almadığı sürece de, 1976-1980 dönemini tekrarlayamaz. Hak-İş'in son yıllardaki büyümesi özel koşulların sonucudur ve bu özel koşulların ortadan kalkmasıyla birlikte (sendikacılık anlayışı değişmezse) tam tersi bir süreç başlayacaktır. Bu konuyu daha iyi kavrayabilmek için, İslamcı düşüncenin sendikacılık anlayışına daha yakından bakmakta yarar vardır.

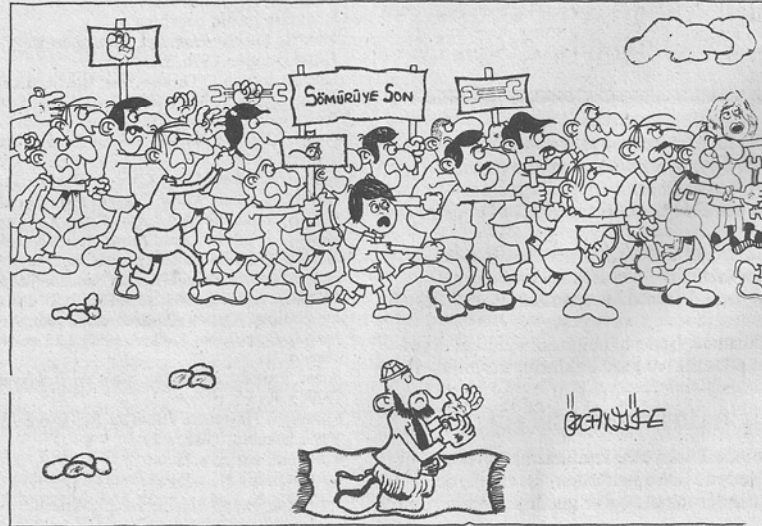
C. İSLAM DÜZENİ VE SENDİKAL HAKLAR

12 Eylül 1980 sonrasında Türkiye'de İslam düzeni kurmak isteyenlerin örgütlülüğünde önemli bir sıçrama oldu. Başörtü konusunda başlatılan tartışmalar, buzdağının bir güç deneme ve gösterisidir.

Türkiye'de İslam düzeni kurmak isteyenler sendikacılığa ve grev hakkına temelden karşıdır. Kurulmak istenilen düzende sendikalar, özgür toplu pazarlık ve grev hakkı olmayacaktır. Kurulmak istenen, her konunun otoriter bir devlet tarafından belirleneceği bir sistemdir.

İslamiyet, ticaretin oldukça gelişmiş olduğu bir feodal toplumda doğdu. Bu nedenle, İslamiyetçe kutsal kabul edilen metinlerde işçi-işveren ilişkileri çağdaş anlam ve içeriğiyle ele alınmamıştır. Eski Arapça ve Kur'an'da "âmil" veya "um-mâl" olarak geçen kavram, çağdaş anlamıyla "işçi" değil, "bir iş yapan, işleyen, çalışan" anlamına gelmektedir.¹⁷ İslamiyet, işçileri bir sınıf olarak kabul etmemektedir. Bir İslamcı düşünür şunları yazmaktadır:

"İslam'da işçi ve işveren, birer sınıf teşkil edecek ve birinden diğerine geçiş veya ikisini bir anda temsil mümkün

olmayacak şekilde birbirinden ayrılmış değildir... Herkese iş yapan zanaatkarlar, sanayiciler, doktor, avukat gibi serbest meslek sahipleri bu vasıflarıyla işçidirler (ecir-i müsterek); işlerini yaparken başkalarının emeğinden de istifade ediyor, yani işçi kullanıyorlarsa, bu vasıflarıyla da işverendirler. Buna mukabil, yalnız bir şahsa veya müesseseye çalışan kimse sırf işçidir (ecir-i hâss); ancak bu işçi, emeği karşılığında ücret yerine, üretim ve gelirden pay alıyorsa, işçilik vasfına bir ölçüde işverenlik de katılmaktadır.”¹⁸

Hıristiyanlık, kapitalizmin gelişmesiyle birlikte bir değişim geçirmiş ve kapitalizme uyum sağlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında Marksistlerin sendikalarda etkili olmaları karşısında da Hıristiyan sendikacılığı geliştirilmiştir. İslamda böyle bir durum sözkonusu değildir. İslam düzeninde sendikacılığa yer yoktur. İslamcı düşünceyi benimseyenlerin bugünkü Türkiye toplumunda sendikalar kurmaları onlar için geçici bir mücadeledir. Bu sendikaların “İslam sendikacılığı” türü bir akımı kuramsal olarak veya uygulamada hayata geçirememiş olmaları, İslam düzeninin sendikacılığa ve grev haklarına temelden karşı olmasından kaynaklanmaktadır.

İslam düzeni, sınıf olgusunu reddeder, İslam devletinin üstleneceği görevlerin sendikalara gerek bırakmadığını savunur. Bir İslamcı düşünür bu konuda şunları yazıyor:

“İslam’da devlet, tam mânâsıyla sosyal devlettir ve sosyal adalet onun baş hedefidir. Çalışanın normal olarak geçim şartlarını sağlamak devletin görevleri arasındadır... Buna göre, İslam devletinde hak aramak, adalet sağlamak için teşekkül kurmaya gerek yoktur. Eğer devlet vazifesini yapmıyorsa -veya devlete yardımcı olmak üzere- işçi ve esnaf teşekkülleri kurulabilir; ancak bu teşekküller politikanın aleti olamaz, gayelerinin dışına çıkamazlar.”¹⁹

İslam düzeni, çağdaş dünyanın örgütlü insanı yerine, otoriter din devletine bağlı tek tek bireyler yaratmayı amaçlamaktadır.

Türk-İş’teki demokrat muhalefetin programı sendika tabanlarında tartışılmalı, geliştirilmeli, yol gösterici bir işlev kazanmalıdır.

“İslamın getirdiği hukukî, sosyal ve iktisadî düzende grev ihtiyacı duyulmaz. İşçi, ücretinden memnun değilse, ilgili mercilere başvurarak artırılmasını ister. Bu merciler tarafından ücret uygun görüldüğü halde işçi razı olmazsa, işi bırakır.”²⁰

“İşçi az olur veya işçiler birleşir işi terkeder. İşveren, işinin aksamaması için fazla ücret vermek zorunda bırakılır... Bu... tutum ve davranış İslam dini açısından doğru değildir.”²¹

Özetle; İslamcı düşünce, işçilerin bağımsız sendikal örgütlenme, özgür toplu pazarlık ve grev haklarını kesinlikle tanımamaktadır.

C. SENDİKACILIK HAREKETİNİN GELECEĞİ

1980-1986 döneminde Türkiye’de sendikacılık hareketi ağır darbeler yedi. Devletten, hükümetlerden, işverenlerden ve ABD hakim sınıflarından bağımsız ve gücünü işçi sınıfının

örgütlü kitlesinden alma geleneğinin temsilcisi olan DİSK’in faaliyeti durduruldu. İşçi hak ve özgürlükleri ile sendikal haklar, sürekli ve sistemli bir saldırıya maruz bırakıldı. Sendikalaşma, toplu pazarlık ve grev haklarına 1982 Anayasası ve diğer mevzuatla getirilen yasaklama ve kısıtlamalardan sonra, yalnızca toplu iş sözleşmeleri alanındaki mücadeleyle kayıpları geri alabilmek bir hayal oldu. Hayat, işçi sınıfının daha örgütlü ve kapsamlı mücadelesini zorlamaya başladı.

Türkiye işçi sınıfı, en temel haklarına yönelik saldırı koşullarında sendikaların alternatifi kitle örgütlenmelerini yaratamadı. 1980-1986 dönemi, işçi sınıfı açısından sendikacılığın hâlâ örgütsüzlük anlamına geldiğini gösterdi.

Bugün sendikacılık hareketi bir dönüm noktasındadır. Bugün verilecek kararlar, Türkiye sendikacılık hareketinin Türkiye işçi sınıfının mücadelesine ne kadar hizmet edeceğini belirleyecektir.

Türk-İş’ten ilk kez örgütlü ve ilkeli bir demokrat muhalefet oluşmuştur. Bu muhalefetin oluşması bir başlangıçtır. Türk-İş yönetimi üstüne düşen görevleri yapmazsa, bu sendikaların etkili bir mücadele başlatacakları açıklanmıştır. Türk-İş yönetimi, delegasyonun üçte bir oyuyla seçilmiştir. Bunu hükümet de, üye sendikalar da ve sendika üyeleri de bilmektedir.

Hak-İş ise, sendikacılık anlayışını temelden değiştirmede süreci “marjinallikten” kurtulamaz. Sendikacılık anlayışını değiştirmesi de beklenemez. Bu koşullarda, Türkiye sendikacılık hareketinin sendikal birliği Türk-İş’ten sağlanma durumundadır. Ancak önemli olan bu birliğin programıdır.

Türk-İş’in 14. Genel Kurulu’nda demokrat muhalefetin oluşturduğu ve savunduğu çalışma programı, sendikaların tabanlarında tartışılmalı, daha geliştirilmeli ve sendikalara bağımsız ve işçi sınıfının kitle gücüne güvenen mücadeleciler bir nitelik kazandırmada yol gösterici bir işlev üstlenmelidir. Bu başarılabildiği takdirde, sendikacılık hareketinin birliği ileriye dönük bir program temelinde sağlanmış olacaktır.

DİPNOTLAR

- 1 Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Y.Koç, “Türkiye’de Ücretlilerin Madde Durumu”, 11 Tez, 2. Kitap, Şubat 1986, İstanbul, s.159-195.
- 2 Daha ayrıntılı bilgi için bkz. Y.Koç, *Türk-İş Neden Böyle? Nasıl Değişecek?*, Alan Yay., İstanbul, 1986.
- 3 *Cumhuriyet*, 24.12.1986.
- 4 Konuşma metni, çoğaltma, s.11.
- 5 Hak-İş, *Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu*, 1976, s.2.
- 6 Hak-İş, a.g.e., 1976, s.16.
- 7 Sabri Adıyaman, “Türkiye Hak İşçi Sendikaları Konfederasyonu”, *İslami Düşünce*, Mart 1978, Sayı 12, s.25-26.
- 8 Adıyaman, S., a.g.m., s.21.
- 9 Hak-İş, 2. Genel Kurula Sunulan Faaliyet Raporu (20 Mayıs 1979), Ankara, 1979, s.8.
- 10 Hak-İş, 3. Genel Kurul Çalışma Raporu, Ankara, 1981, s.31.
- 11 Hak-İş, 3. Genel Kurul Çalışma Raporu, s.32.
- 12 Hak-İş, 3. Büyük Genel Kurul Açış Konuşması, çoğaltma, s.4.
- 13 Hak-İş, 3. Büyük Genel Kurul Açış Konuşması, çoğaltma, s.5.
- 14 Hak-İş, 3. Genel Kurul Çalışma Raporu, s.67.
- 15 Hak-İş, 4. Büyük Genel Kurula Sunulan Çalışma Raporu (24-25 Aralık 1983), Ankara, 1983, s.23; Hak-İş, 5. Büyük Genel Kurula Sunulan Faaliyet Raporu (20-21 Aralık 1986), Ankara, 1986, s.35.
- 16 *Hak-İş Dergisi*, No.1, Ocak 1986, s.15 ve No.6, Haziran-Temmuz 1986, s.21.
- 17 Atay, Prof.Dr. Hüseyin, *İslam’da İşçi-İşveren İlişkileri*, Ankara, 1979, s.40.
- 18 Karaman, Hayrettin, *İslam’da İşçi-İşveren Münasebetleri*, Marifet Yay., İstanbul, 1981, s.39.
- 19 Karaman, a.g.e., s.73.
- 20 Karaman, a.g.e., s.75.
- 21 Atay, a.g.e., s.44.